De vrouw en de slang

Uit de eerste *sidra*, *Beresjiet* ('In het begin' – Gen 1,1-6,8) bespreken we het gesprek tussen de vrouw en de slang in Gen 3,1-6.

> *Vergelijk wat God zegt in Gen 2,16-17 met wat de slang zegt in 3,1, en met wat de vrouw zegt in 3,2-3. Welke verschillen ziet u? Hoe gaat de slang te werk en welke uitwerking heeft dat op de vrouw?*

Veel toegestaan

In de rabbijnse traditie is de slang niet zomaar een sprekend dier. Zo zegt Sforno (ca. 1470 - ca. 1550, Italië):

> De slang [...], dat is de neiging tot het kwade. [Sforno op Gen 3,1]

De slang is de personificatie van de neiging tot het kwade, de *jetser ha-ra*. De neiging in de mens die hem in verleiding brengt, die hem aanspoort de verkeerde keuze te maken. Ons verhaal laat mooi zien hoe de neiging tot het kwade werkt.

We kijken eerst naar Gen 2,16-17. Eerst wordt daar gezegd wat wél mag: 'Van *alle* bomen mag je eten'. En dat niet alleen, het werkwoord staat er dubbel: 'mag je eten, eten'. De verdubbeling duidt op extra nadruk: 'Vrijelijk eten' (Statenvertaling) of 'overvloedig eten' (Willibrord). Er is slechts één kleine inperking: 'En van de boom van het weten van goed en kwaad mag je niet eten. Voorwaar, op de dag dat je ervan eet, zul je sterven, sterven.' Er is dus veel toegestaan en slechts weinig verboden.

Suggestie

Maar als de verleiding, in de vorm van de slang, de kop opsteekt, zien de zaken er ineens heel anders uit. Want wat zegt de slang? 'Is het echt zo dat God gezegd heeft: Jullie mogen van alle bomen

van de tuin niet eten?!' (3,1) In werkelijkheid mogen ze van alle bomen eten, op één na. Maar de slang suggereert dat ze van geen enkele boom mogen eten. In het antwoord van de vrouw blijkt dat die suggestie zijn uitwerking niet mist. Ze zegt: 'Van de vruchten van de bomen van de tuin mogen we eten' (3,2). Verdwenen zijn het woord 'alle' en de verdubbeling van het werkwoord. En ze vervolgt: 'En van de vruchten van de boom in het midden van de tuin, heeft God gezegd: Jullie mogen er niet van eten en hem niet aanraken, opdat jullie niet sterven' (3,3). Wat toegestaan is, lijkt opeens veel minder, en wat verboden is veel meer. De vrouw voegt zelfs aan het oorspronkelijke verbod een element toe: Ze mogen de boom niet eens aanraken. En daar maakt de slang gebruik van. Een midrasj in Genesis Raba (samengesteld 5e eeuw c.j. in Israël) zegt daarover:

> Rabbi Chia leerde: [...] Zo zei de Heilige-gezegend-zij-Hij: "Op de dag dat je ervan eet, zul je sterven, sterven" (Gen 1,17). Maar zij zei iets anders: "God heeft gezegd: Jullie mogen er niet van eten en hem niet aanraken, opdat jullie niet sterven" (Gen 3,3). Toen de slang haar voorbij de boom zag lopen, nam hij haar en duwde haar er tegen aan. Toen zei hij tegen haar: Kijk, je bent niet gestorven! Zoals je niet bent gestorven toen je hem aanraakte, zo zul je ook niet sterven als je ervan eet. [Genesis Raba 19,3]

Verdachtmaking

En tenslotte zet de slang de kroon op zijn werk door Gods motieven verdacht te maken: 'God weet dat op de dag dat jullie ervan eten, jullie ogen open gaan en jullie zijn als God, wetend van goed en kwaad' (3,5). God gaf het verbod niet terwille van jullie, maar terwille van zichzelf, uit eigenbelang, om jullie klein te houden. En daarmee wordt de laatste weerstand van de vrouw gebroken: 'En de vrouw zag dat de boom goed was om te eten [...] en ze nam van de vrucht ervan en at' (3,6).

Het gesprek tussen de slang en de vrouw laat prachtig zien hoe de neiging tot het kwade in de mens werkt: Door valse suggesties

en verdachtmakingen verandert hij onze blik op de werkelijkheid, en als wij ons mee laten slepen, komen we niet zo makkelijk meer van hem los:

> Rabbi Akiva zei: In het begin lijkt hij op een spinnenweb, en tenslotte is hij een scheepskabel geworden. [Genesis Raba 22,6].

Herkent u de werking van de neiging tot het kwade, zoals de midrasj die beschrijft? Kent u concrete voorbeelden?